

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 5, Sayı: 16, Mart 2018, s. 203-211

Yrd.Doç. Dr. Muhammet TATAR

Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, mtatar@atauni.edu.tr

MADDE, RENK, HAREKET VE SESİN EŞ ZAMANLI OLUŞUMU:

SPATIALİZM

Özet

II.Dünya savaşı sonrası Arjantinli ressam Lucia Fontana tarafından dile getirilen Spatializm kelimesi Fütürizmin dinamiğinden yola çıkan, Dada'nın deneyselliğini örnek alan İtalyan hareketinin başlangıcıdır. Fütüristlerin teknolojiye olan ilgisinden hareketle ve maddenin betimlenmesindeki izlemiş oldukları yolu Lucia Fontana geliştirmiş ve yeni bir mekân anlayışını dile getirmiştir. Fontana klasik sanat kurallarını kabul etmeyerek, bu kuralların yerine mekanik çağa uygun olarak sanatın yeniden inşasını sağlamak istemiştir. Tuval yüzeyinin dışında gerçek renk, gerçek ışık, gerçek biçim demesi ile de ikon kırıcıları arasında yer almıştır. Fontanasanatta madde kavramının çözümlemesi ile dört boyutlu sanatında gelişmesine katkı sağlamıştır. Ressamın 1946 yılında Buenos Aires'te yayınlanan beyaz manifestosunda sanatın uygarlık tarihi içinde kısır bir döngüde geliştiği, artık teknoloji ile sanatın tabularını yıkması gerektiği anlatılmıştır. Bu manifestoyu takip eden yedi bildiri mevcuttur. Fontana 1951 yılında Tecnicodellespazialismo (Mekânsallık Teknik Bildirgesi) yayınlayarak tuval resminin bir yana bırakılması gerektiğini ve renk, ses, mekân, zaman gibi kavramların birleştirilerek oluşturulacak yeni bir sanat türünü öngörmüştür.

Anahtar Kelimeler: Spatializm, FuciaFontana, Resimde Malzeme Kullanımı, Resimde Ses Kullanımı

SIMULTANEOUS COMPOSITION OF MATTER, COLOR, MOTION AND SOUND: SPATIALISM

Abstract

Spatialism, mentioned by the Argentine painter Lucia Fontana after the World War II, is the beginning of the Italian movement, exemplifying Dada's experimentation, set out from Futurism's dynamic. Lucia Fontana has developed the way that the Futurists follow in the description of the material with the movement of the interest of technology and has expressed a new understanding of space. Fontana did not accept the classical rules of art, and instead of these rules, he wanted to reconstruct the art in accordance with the mechanical age. Besides the canvas surface, real color, real light, and real shape has been placed among icon breakers. Fontanaart has contributed to the development of four-dimensional art by analyzing the concept of matter. In the white manifestos published in Buenos Aires in 1946, the artist developed in a vicious cycle in the history of civilization, and now it is said that technology and art should be destroyed. There are seven papers following this manifesto. In 1951, Fontana published a *Tecnicodellespazialismo* (The Technical Declaration of Spatiality), foreseeing that a canvas image should be left aside and a new art form to be formed by combining concepts such as color, sound, space and time.

Key words: Spatialism, FuciaFontana, Material Use in Painting, Sound in Painting

GİRİŞ

Sanatın oluşum süreci incelendiğinde teknolojinin ve bilimin sanatın gelişmesinde büyük bir öneme sahip olduğunu görmekteyiz. Örneğin 1900'lü yıllarda fizikte bir devrim olan atomun parçalarına ayrılması ile Kübist sanatçı Picasso'nun tuvalinde nesneyi parçalaması eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Yine Fütürizm akımının sanatçılarından Umberto Boccioni'ni "Sokağın Gürültüsü" adlı çalışması ile makinenin şiiresel sesini tuvaline dâhil ederek makineleşmeyi irdelemiş olması bilim-sanat arasındaki etkileşimi bizlere gösteren örneklerden sadece birkaçıdır.

Sanatın sadece bilimden beslenmediği düşüncesinden hareketle sanatın sosyolojik olaylar çerçevesinde gelişimine de bakmak gerekmektedir. Savaşın toplum üzerinde oluşturmuş olduğu etkilere kısaca bakarsak, I. Dünya savaşı sonrası sanatçılar kafalarında oluşturmuş oldukları ütopyaya uygun bir sanat yapmanın peşinde koşmuşlardır. II. Dünya savaşı sonrası ise sanatçılar tamamen yeni bir ifade tarzının peşine düşmüşler, gerek malzeme kullanımı gerek yüzey oluşturma kaygısını özgür bir sanat fikri ile ortaya koymuşlardır. Çünkü savaş kayıptır ve II. Dünya savaşı, cephede ve cephe arkasında kazananının olmadığı sadece kaybedenin olduğu, kaygıların yüksek seviyeye ulaştığı buhranlı bir dönemeç olmuştur. II. Dünya savaşı sonrası ortaya çıkan Spatializm hareketi bakımından önemlidir.

Spatializmin Doğuşu

Spatializmde var olan yeniden inşa aslında savaşın insanoğlunda meydana getirmiş olduğu kayıp duygusu ile özgürlük arayışının bir patlaması olarak ele alınabilir. Belki de resmin klasik kurallarını yıkıp tuval yüzeyinin yanılmalı halinin dışına çıkma isteği bundan kaynak-

TİDSAD

lanmaktadır. İtalyan ressam Lucia Fontana yanılısamalı yüzey anlayışının değişmesi ve sanatın gerçek yüzeye taşınması düşüncesi ile mekânsallık üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Fontana öğrencileri ile birlikte 1946 yılında “Manifesto Blanco”yu diğer adı ile “Beyaz Manifesto”yu yayınlamıştır. Beyaz Manifesto, Fontana’nın öğrencileriyle birlikte, modern fizikten türeyen en son bilimsel kavramları benimsediği yeni sanat formları üretme çağrısıdır. Fütüristlerin teknolojiye olan ilgisinden ilham alarak mekanik çağa uygun “Mekân ve Zaman Birliği” (Based on the unity of space and time) temelinde bir sanat geliştirmek için boya resmini terk etmişlerdir (<https://www.artsy.net/gene/spatialism>, Erişim tarihi: 06.02.2017). Fontana, Savaş yıllarını Buenos Aires’te geçirmiş ve “Beyaz Manifesto” ilk kez orada, 1946 yılında yayınlanmıştır. O sırada öğretmenlik yapmakta olan sanatçı metni öğrencileriyle birlikte hazırlamıştır. Bu metin onun daha sonraki “Spazialismo” (Uzamsallık) kavramının ve ‘sanat fikrimizin müdahale edemeyeceği bir sanat’ fikrine dayanan çalışmalarının temelini oluşturmuştur (Wood & Harrison, 2011, s. 693).

Fontana ve arkadaşlarının sanatı algılama biçimlerine baktığımız zaman fütüristlerden ve Dadaizm’den etkiler aldıkları görülmektedir. Fütürizm etkisi teknoloji kullanımı ve fütürizmin maddeye bakış açısı şeklinde olmuştur. Maddeyi fütüristlerde olduğu gibi nesnel olarak soyut bir ortamda ele alıp onu parçalayıp parçalanandan yeni bir madde inşası ile ilgilenmişlerdir. Dadaizm ile ilgili olarak ise “büyük ölçüde Dada akımının deneyci yönelimini izlemiştir” (Sözen & Tanyeli, 2014, s. 220) denilebilir.

Fontana’nın “Beyaz Manifesto” ile ortaya koymuş olduğu felsefe aslında sanatın ve bilimin birlikte ortaya koyduğu bir performanstır. Resim, tuval yüzeyinin yanılısamalı alanı yerine renk ve formların oluşturduğu gerçek mekânların varlığıdır. Sanatçı boyaya; neon ışıkları ve çoklu medya kullanımını tercih ettiğini dile getirmiştir. Mekân algısında renk, ses, hareket ve zamanın sentezini oluşturan ressam, eserlerinde Fütürizm ile başlayan eş zamanlılık (simultaneite) kavramını da vurgulamıştır. Manifestoda “kendinden bedenen soyutlanan maddenin soyutlanmış parçalarının tüm bir mekâna yayılması ve bir mekânı kaplaması” anlatılmıştır (Balıkçioğlu, 2006).

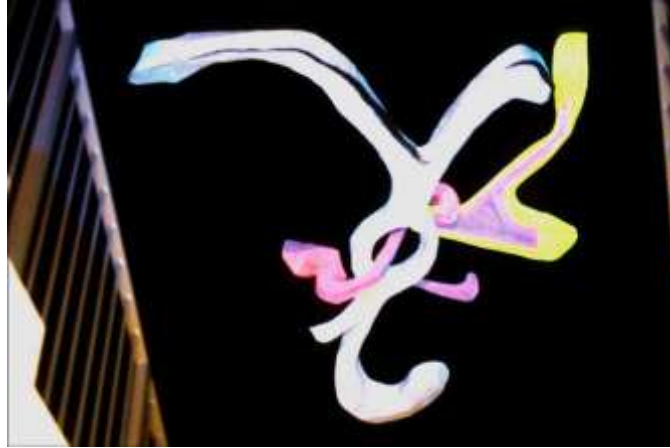
Fontana ve öğrencilerinin yayınlamış oldukları Beyaz manifestoda, klasik sanatın bakış açılarının kısır bir döngü içinde seyrettiği, artık bunun değişmesi gerektiği düşüncesi vurgulanarak, bilimin önemi ve maddeciliğin, devrimin 20. yüzyıl insanı için gerekliliğinden bahsedilmiştir. Fontana ve öğrencileri artık sanatta ne olmasını istediklerini kaleme alırken: “...Biz sanatın evrimini sürdürüyoruz. Sanat bugün uyku halinde. İnsanın aktarmayacağı bir enerji var. Bu manifestoda onu dilsel olarak ifade etmeye çalışacağız” (Wood & Harrison, 2011, s. 694) diyerek manifestoya giriş yapmışlardır. Manifestoda klasik sanat ile ilgili olarak, mekanik bir çağda yaşayıp alçı ve tuval üzerindeki boyanın anlam taşımadığı, geçmişte ifade edilecek olan her şeyin ifade edildiği, bütün olasılıkların ışığa çıkarıldığı ve geliştirildiğinden bahsedilerek resim ve heykelin biçimlerini tükettiği ve kendi içinde kısır döngü yaşadığı, renklerin ve durağan biçimlerin sanatsal çağının sona erdiği artık durağan imgelerin mekanik yaşam tarzı ile şekillenmiş modern insanı temsil etmediğinden yola çıkarak önceki dönem sanat akımlarında zaman kavramının ele alınışını eleştirel bir bakışla sunmuşlardır.

Manifestonun devamında değişimin öneminden bahsedilerek, maddenin temel özelliğinin hareket olduğu, maddede ve doğada renk ve sesin bir araya geldiği, yeni sanatı oluşturan şeyle-

rin madde, renk, ses ve eş zamanlılık olduğu, maddedeki rengin ve eşyanın ürettiği sesin hiçbir aletle karşılanamayacağını söyleyerek doğaya her zamankinden daha fazla yaklaşacaklarını belirtmişlerdir. Kurguya dayalı olan sahte estetiğini kabul etmeyerek içten gelenin peşinden gideceklerinin ipuçlarını vermişlerdir. Başlangıç noktaları olarak da eski sanat deneyimlerini ele alacaklarını, insanoğlunun mağara döneminde içsel olarak keşfetmiş olduğu müzik ve ritim duygumunu geliştirmeyi amaçladıklarını söylemişlerdir. Burada insanoğlunda içsel olarak var olan gerçeği geliştirmekteki arzusu baskın bir şekilde vurgulanmıştır. Bilinçaltı ile ilgili olarak bilinçaltının insan doğasını oluşturan fikirleri barındırdığını, bireyin yeni yaşam tarzına uyum sağlamasında önemli bir etken olduğunu ve bireyi şekillendirip, hazırlayıp, dönüştürdüğünü savunmuşlardır.

Maddi bilincimiz, yani, kolayca doğrulanabilir şeylere ihtiyacımız, sanat biçimlerinin doğrudan bireyselden akıp doğal biçim sahibi olmasını talep eder. Bilinçaltı tarafından yaratılmış biçimlere dayanan ve akılla dengelenen bir sanat, gerçek bir varoluş ifadesi oluşturur ve zaman içindeki bir momentin sentezidir (Wood & Harrison, 2011, s. 694).

Fontana bilinçaltını reddederek sadece akılcı bir yaklaşımla üretim yapan sanatçının yanlış yolda olduğunu söylediği bildiride, aklın bilinçaltının şekillendirmesi ile üretim yaptığını savunmuştur. Bunun için bilincin özgür bırakılması ile yeni sanat türü yaratmanın daha kolay olacağını söylemiştir. Yeni sanatın renk, ses ve hareket ile şekilleneceği üzerinde durmuştur. Fontana manifestonun ardından ilk olarak 1947 yılında gerçekleştirdiği siyah mekânsal çevre çalışması ile bu düşüncelerini somut bir gösterge olarak hayata geçirmiştir.

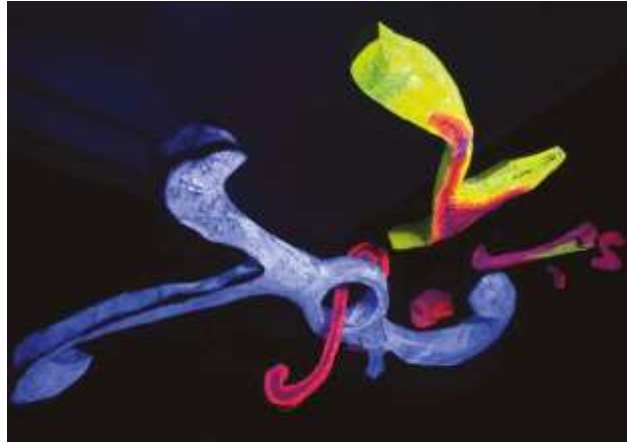

Resim 1. Lucio Fontana, “*Spatial Environment*”, 1949, Papyemaşe azme kâğıt, floresan boya ve ultraviyole ışık, kayıp ya da yok edilmiş (Yeniden yapılış 1976), Milan, Lucio Fontana Fonu.

Fontana'nın 1949 tarihli çalışmasında siyah mekânsal çevrede (siyaha boyanmış bir oda) neon ışıkları mevcuttur. “Siyaha boyanmış bu oda 1960’larda gelişen çevresel sanatın öncü bir örneği sayılır” (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2008, s. 1020).

Resim 2. Raffaele Carrieri, “Fontana ha Toccato la Luna (Fontana Has Touched the Moon)”, Tempo gazetesinde yayımlanan bir eleştiriden detay, 19-26 Şubat 1949.

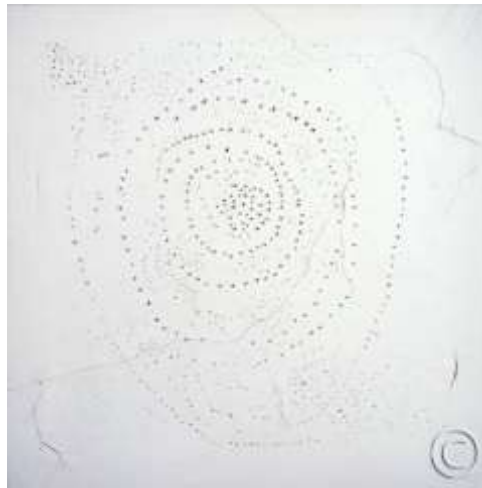
Resim 3. Fontana, “Ambiente Spaziale a Luce Nera” 1948-1949, (2017-2018 Fontana Sergisi Kitapçığı, <http://www.hangarbicocca.org/en/exhibition/lucio-fontana-environments/>).

Sanatçı 1949 yılında “Ambiente Spaziale A Luce Nera” (Siyah Işıktaki Mekansal Çevre) çalışmasını yaparak işlerine bir ivme kazandırmıştır. Milan'daki Naviglio galerisinde sembolik bir eser olarak yaratılan bu çalışmada siyah sergi alanı içinde tavandan fosfor ışıklı elemanlar sarkıtılarak oluşturmuştur. Bu çalışma aynı zamanda Sanatçının neon ışıklarını kullanarak yapmış olduğu bir yerleştirme (enstalasyon) örneğidir.

Resim 4. Fontana, “*Concettospaziale – Attese*”, 1962/63, Tuval üzerine yağlı boya, dört katlı dilimlenmiş, arkadan yapıştırılmış, 92x73cm, (Stadel Müzesi koleksiyonu, <http://www.staedelmuseum.de/en/collection/concetto-spaziale-attese-spatial-concept-expectations-196263>).

Sanatçı ışığı kullanarak yapmış olduğu çalışmalara ek olarak tuval yüzeyi üzerinde yapmış olduğu çalışmalara da devam etmiş ve bu çalışmalara “Concetto Spaziale” adını vermiştir. Ressam, uzay boşluğu adını vermiş olduğu bu çalışmalarda tuval yüzeyini jilet gibi delici aletler ile delip kesmiştir. Sanatçı “Hangi yolu kullanmış olursa olsun ve bunun şekli ne olursa olsun sanat üretmek için özgürlük” düşüncesi ile tuvalin ötesinde olanı keşfe çıkmış ve tuval yüzeyinin ötesini aramıştır.

Resim 5. Fontana, “*ConcettoSpaziale - Carta TelataNaturale*”, 1949, Tuval Üzerine Karışık Teknik,100x100cm

Ressamın "Buchi" (Delikler) çalışmalarının temelinde de gerçek mekânsallık fikri yatmaktadır. Tuval yüzeyine taşınan "delikler", takımyıldızları ile karakterize edilmiştir. Fontana'nın bu serisi 1949 yılında başlayıp “Nature Spaze” adını vermiş olduğu heykelleri ile de de-

vam etmiştir. İlk eserlerinde delik girdapları oluşturan ressam 1950 yılından sonra oluşturmuş olduğu çalışmalarda daha düzenli ve ritmik dizilere göre düzenlenmiş deliklere yer vermiştir.

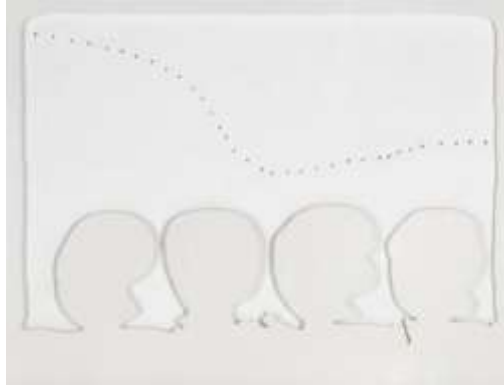

Resim 6. Fontana, “Concetto Spaziale - Iris Clert”, 1961, T.Ü.Y.B., cam. 65x54cm

Resim 7. Fontana, “Concetto Spaziale Venezia erattad'oro”, 1961, Tuval üzerine akrilik, 150x150cm

Sanatçı ve arkadaşları birçok sergi ve bienale eserleri ile katılarak spatializm ve mekansallık düşüncelerini taşımışlardır. Fontana 1960'lı yılların başında “Olii” serisi ile tuval yüzeyinde oluşturmuş olduğu kalın boya katmanı ve yarıkları-delikleri kullanmıştır. Bu dönemde sac ve metal üzerine yapmış olduğu çalışmalarda mevcuttur.

Resim 8. Fontana, “ConcettoSpaziale - Teatrino”, 1965, Tuval üzerine lake boya ve lake ahşap, 127x168cm.

1964-1966 yılları arasında “Teatrini” adlı serisinde ressam ahşap paneller kullanarak çalışmıştır. Lucia Fontana'nın 1964 ve 1966 yılları arasında yarattığı “Teatrini”, resim ve heykel arasındaki sınırın ortadan kaybolması açısından önemlidir. Ahşap bir çerçeve ile oluşturulan parlak beyaz resim düzleminde, resim düzleminin ötesinde boşluğun kavramsal sonsuzluğuna doğru yol açtığı ve sanatçının imzası olan “Buchi” (delikler) ile zarifçe delinerek yapılmıştır. Bu çalışma Fontana'nın mekânsal sonsuzluğu temsil eden fiziksel bir manzara yaratma girişimini özetlemektedir. Soyut olmasına rağmen, ağaç ve çalı hissini uyandıran ahşap çerçevenin oluşturduğu silüetler ve çerçeve ile birleşen arka plan “sahne” arasındaki boşlukla, gerçek bir tiyatroyu ima eden figüratif imaları sergilemiştir. Çerçeve, sonsuzluğa doğru bir pencere ve yanında gerçeklikle temas noktası olma arzusuna da sahiptir (<http://www.alaintruong.com/archives/2011/10/14/22340073.html>).

Resim 9. Fontana, “ConcettoSpaziale –Ellisse”, 1967, Cilalı ahşap, 173x72cm.

“Ellisse”, Lucio Fontana'nın yapmış olduğu son serisidir. Sanatçı, canlı renklerinden oluşan zarif eliptik tuvaler üzerine “Buchi” adını verdiği delikler açmıştır. Diğer çalışmalarına oranla bu seride daha sistematik olarak açılan delikler kullanmıştır. “Elisse” serisi içerisinde her bir delik bir diğerinden farklı olarak eserin kendine özgü karakterini ortaya koymasına olanak

verecek biçimde dikey, yatay bazen de tuval yüzeyinde hafifçe kıvrılmış şekilde oluşturulmuştur. Fontana'nın diğer serilerinde uygulamış olduğu adeta tuvale karşı şiddetin göstergesi olan delilerin tersine "Ellisse" serisinde daha yumuşak delikler ile daha hassas bir duygu verilmiştir. "Concetto Spaziale" ve "Ellisse" serileri, Fontana'nın tuval alanının ötesine geçme ve bu süreçte alternatif uzaysal planların potansiyelini keşfetme arayışının ilginçliğini ve heyecanını özetlemektedir. Sanatçının monokrom renk kullanımı ile ilgili olarak "monokromatik, mekânsal/uzamsal çalışmalarıyla madde bağlamında yeni bir düzenleme ulaşan Fontana, monokromatik çalışmalarını üst üste getirerek taze bir fütürist dinamizmi etkisi yaratmış; oradan da sanki monokromatik yapılarla (o durgunluklarına rağmen) devinen ve böylece arkada silikleşen izler bırakan fütürist madde çözümlenmelerini çalışmalarında kullanmıştır. Çıkış noktası olarak aldığı Fütürizmin silik madde aktarımları, onun evre evre maddenin farklı bir yönünü yakalayarak ulaştığı bir alanı imlemiştir" (Balıkçoğlu, 2006).

Dadaizmin deneyselciliğinden fütürizmin madde kavramından etkilenecek Lucia Fontana tarafından ortaya konan Spatializm ve "Manifesto Blanco" (Beyaz Manifesto) sanat eserleri yaratma araçları olarak boya ve tuval medyasının baskınlığını ortadan kaldırıp sanatın gerçek mekân içinde madde, renk, hareket ve sesin eş zamanlı oluşumunu savunmuştur. Sanat yaratmada rengi, sesi, mekânı, hareketi ve zamanı sentezlemek isteyen ressam sanatın asıl özünü bir jest olarak görmüş ve soyut dışavurumculuk, lirik soyutlama, artepovera, minimalizm, zero ve çevresel sanat gibi birçok modern sanat akımını etkilemiştir. Günümüzde Spatialist hareket doğrultusunda çalışan birçok sanatçıya rastlamaktayız.

KAYNAKLAR

- (tarih yok). 02 06, 2017 tarihinde <https://www.artsy.net/gene/spatialism> adresinden alındı
- (tarih yok). 11 10, 2017 tarihinde <http://www.hangarbicocca.org/en/exhibition/lucio-fontana-environments/>. adresinden alındı
- (tarih yok). 10 28, 2017 tarihinde <http://www.staedelmuseum.de/en/collection/concetto-spaziale-attese-spatial-concept-expectations-196263> adresinden alındı
- (tarih yok). 10 27, 2017 tarihinde <http://www.alaintruong.com/archives/2011/10/14/22340073.html> adresinden alındı
- Balıkçoğlu, E. M. (2006). Fütürizmden Locio Fontana'ya maddenin katman katman soyutlanmaya maruz kalması: Maddenin çeşitli evrelerde yapılandırılması. *Sanat Dünyamız*(99), 10-11.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*(2008). (Geliştirilmiş İkinci Basım). İstanbul: YEM Yayınları.
- Sözen, M., & Tanyeli, U. (2014). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü* (Onüçüncü Basım b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Wood, P., & Harrison, C. (2011). *Sanat ve Kuram: 1900-2000 Değişen Fikirler Antolojisi*. (S. Gürses, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.